

Caner Kerimoğlu, **KIPLİK İNCELEMELERİ VE TÜRKÇE**,
İzmir: Dinozor Kitabevi, 2011, 340 s.

Pelin SEÇKİN*

Anlam bilimin bir parçası olan kiplik ifadeler (*modality*), Türkiye’de oldukça yeni çalışma alanlarından biri olmasına rağmen, Avrupa’daki çalışmalar çok daha eskiye dayanmaktadır. Kiplik ifadelerin kapsamlı ve yoruma dayalı bir semantik alan olması kiplikle ilgili kesin hükümlere ulaşılmasına neden olmaktadır. Türkiye’de söz konusu alanla ilgili yapılan çalışmaların çoğu herhangi bir kiplik alanının Türkçede nasıl karşılandığı, hangi ekler veya leksikal unsurlarla oluştuğu ile ilgilenirken, Caner Kerimoğlu’nun “*Kiplik İncelemeleri ve Türkçe*” isimli çalışması farklı bir bakış açısıyla hazırlanan, kipliğin ortaya çıkışı ve bu süreçten itibaren ortaya konan her türlü görüş ve incelemeyi içeren kapsamlı bir eserdir.

Altı ana bölümden oluşan eserin “*Ön Sözü*”nde (s. 1-2) kiplik kavramı ve çalışmalarının ana hatlarıyla tanıtılıp, bu alana yönelen araştırmacıların çalışmaları için yol gösterici özellikler taşıması amaç olarak belirtilmiştir. “*Giriş*” (s. 3-7) bölümünde kiplik kategorisi ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. Buna göre kiplik insanla dil arasındaki ilişkiyi yansıtan, belirli öğeleri olmayan, fakat her cümlede temsil edilen, konuşur ve konuştukları ilişkisine dayanan, söz edimi tartışmalarını da barındıran bir kategoridir. Giriş bölümünün devamında altı ana başlık ve her ana başlığın alt bölümleri kısaca tanıtılmıştır.

“*Kipliğin Kökleri*” isimli birinci bölüm (s. 8-24) iki ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci ana başlık olan “*Kiplik Kavramının Doğuşu*” bahsinde kiplik kavramının ortaya çıkışına, dil araştırmaları ve kiplik kavramı ilişkisine ve kiplik kavramını inceleyen disiplinlere yer verilmiştir. “*Kiplik Kavramının Tanımı*” ana başlığında ise, genel olarak kiplik kavramını tanımlamanın zorluğundan, yapılan farklı tanım çalışmalarından ve kipliğin genel özelliklerinden bahsedilmiştir.

Birinci bölümün “*Kiplik Kavramının Doğuşu*” başlığı altında Türkçede kip kelimesinden türetilen kiplik kelimesinin Batı dillerindeki karşılıkları verilerek, bu kavramın ilk olarak felsefeciler tarafından kullanıldığı belirtilmiştir. Kiplik sınıflandırmaları ve incelemelerinin modal mantık alanına dayandığı üzerinde durularak, bu alanın tarihsel gelişimi anlatılmıştır. Konunun devamında modal mantığın “*olası önerme ve zorunlu önerme*” olarak iki ana koldan oluştuğu açıklanmıştır. Dil bilimsel kiplik incelemeleriyle modal mantık incelemelerinin aynı kökenden olmalarına rağmen, farklı yönde gelişim gösterdikleri özellikle belirtilen nokta olmuştur. Dil biliminde kiplik çalışmalarının başlangıcı konusunda öne çıkan isimlere ve çalışmalarına yer verilmiştir. Bu isimler sırasıyla: Jespersen, Georg von

---

* Arş. Gör, Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Wright, Kiefer, Portner'dır. En önemli ayrımın, modal mantığın olasılık ve zorunluluk kavramları ve bu kavramların birbiriyle ilişkilerine odaklanıp, dil bilimsel kiplik incelemelerinin konuşurun bir önerme karşısındaki tutumuna odaklanması olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra dil bilimsel kiplik incelemelerinin tek yönlü olmadığı, toplum dil bilimi (*sociolinguistic*), ruh dil bilimi (*psycholinguistics*), bilişsel dil bilim (*cognitive linguistics*), pragmatik gibi alanların da kipliği farklı açılardan ele aldığına yer verilmiştir.

Birinci bölümün “*Kiplik Kavramının Tanımı*” olarak adlandırılan ikinci alt başlığında ilk olarak kiplik kavramını tanımlamanın güçlüğünden söz edilmiştir. Araştırmacıların tanımlama yaparken zorlandıkları ve tüm alanları kapsayacak bir tanım bulmanın kolay olmadığı belirtilmiştir. J.Bybee ve S. Fleischman'ın tüm dilleri kapsayacak karşılaştırmalı bir kiplik araştırmasının zorluklarını sıralarken, kipliğin semantik ve işlevsel alanının çok geniş olmasından, kipliğin sosyal ve interaktif bağlamlarda daha iyi belirlenebilen bir alan özelliği göstermesinden ve dillerin semantik ifadelerinin form bakımından çok önemli farklılıklar sergilemesinden söz ettiği; J van der Auwera ve V. Plungian'nın kiplik ve türlerinin çeşitli biçimlerde adlandırabileceğini ve tanımlanabileceğini, araştırmacıların bu konuda tek bir doğru yolun olmadığını ifade ettiği belirtilmiştir. H. Narrog'un kiplik tanımlarını üç başlık altında incelediğine yer verilerek, bu görüş doğrultusunda tanımlarda kullanılan ölçütlerin konuşurun tutumu, gerçeklik ve olasılık-zorunluluk olduğu belirtilmiştir. Kipliğin semantik bir kavram olması, çok anlamlılık göstermesi, bilimin pek çok alanında bölümlene yapılabılırken kiplik kategorisinde bölümlene yapmanın zor olması, belirli işaretleyicilerin olmaması araştırmacıları zorlayan unsurlar olarak verilmiştir. Bölümün sonunda kiplik kategorisinin farklı araçlarla işaretlenebileceği, yoruma dayalı ve zayıf bir yapısal sisteme sahip olduğu, kökeninin metni üreten ve metin arasında aranması gerektiği yargılarına varılmıştır.

“*Kipliğin Dil İncelemelerinde Ele Alınışı*” şeklinde adlandırılan ikinci bölüm (s. 25-81) üç ana başlıktan oluşmaktadır. Her ana başlık ise kendi içinde alt başlıkları barındırmaktadır.

“*Dil Bilimsel Kiplik İncelemelerinde Yaklaşım Biçimleri*” ana başlığı altında “*Mantıksal Yaklaşım*”, “*Tipolojik Yaklaşım*”, “*Semantik ve Pragmatik Yaklaşım*” biçimlerine yer verilmiştir. Yaklaşım biçimlerini açıklamaya geçmeden önce, kipliğin tanımının yapılamamasında araştırmacıların ölçü belirlemede kafalarının karışık olduğu eleştirisine yer verilmiştir. “*Mantıksal Yaklaşım*”da olasılık ve zorunluluk kavramlarının öne çıktığı, dil bilimsel çalışmalarda ise bu kavramların farklılaştığı ve metin üreticisinin verdiği bilginin niteliği olarak ele alındığı belirtilmiştir. John Lyons, Angelika Kratzer, Ferenc Kiefer, Kai von Fintel'in çalışmaları bu yaklaşım biçimine örnek olarak gösterilmiştir. Çalışmaların çoğunda matematiksel işaret ve sembollerin kullanılması, olasılık ve zorunluluğun mantık çalışmalarında vazgeçilmez kiplik türleri olması, sınıflandırmaların metin üreticisinin bilgi ve istekleriyle dünya gerçeklikleri arasındaki mesafeye dayanması dil bilimindeki mantık temelli yaklaşımların ortaklıkları olarak verilmiştir. “*Tipolojik Yaklaşım*”ın ise, herhangi bir kategorinin dünya dillerindeki durumunun belirlenip, genel bir sınıflama çalışmasından oluştuğu bildirilmiştir. Bu yaklaşımla

kipliği ele alan araştırmacılara örnek olarak Palmer, Bybee, de Haan, Johan van der Auwera'nın isimleri zikredilmiştir. Tipolojik kiplik çalışmaları ile semantik çalışmaların birbirinden çok farklı olmadığı, sadece incelenen dil sayısında değişiklik olduğu vurgulanmıştır. “*Semantik ve Pragmatik Yaklaşım*”la ilgili olarak, kiplik çalışmalarında kullanılan en yaygın biçim olduğu belirtilmiştir. Bunun nedeni kipliğin semantik bir alan olmasına bağlanmıştır. Pragmatik çalışmaların küçük dil birimleriyle yetinmeyip, daha üst seviyedeki birimleri sürece dâhil ettiği, böylece kiplik öğelerinin hangi işlevi hangi çerçevede karşıladıklarının ortaya çıkarıldığı söylenmiştir.

“*Kiplik İncelemelerinde Önemli İsimler ve Eserler*” ana başlığı altında sırasıyla şu isimlere yer verilmiştir:

O. Jespersen (1924), G. Von Wright (1951), J. L. Austin (1962), J. Searle (1968, 1969), J. Lyons (1977), A. Kratzer (1977, 1981, 1991), R. Lakoff (1972), J. Coates (1983), F. R. Palmer (1986, 2001), F. Kiefer (1987, 1997), E. Sweetser (1990), J. Bybee (1994, 1995), F. de Haan (1997), J. Van der Auwera (1998, 2005, 2009), A. Papafragou (2000), J. Nuyts (2001), P. Portner (2009), J. Nordström (2010).

“*Kiplik ve Diğer Fiil Kategorileri*” ana başlığı altında “*Kip ve Kiplik*”, “*Zaman ve Kiplik*”, “*Görünüş ve Kiplik*”, “*Olumsuzluk ve Kiplik*” konularına yer verilmiştir. Kiplik kavramında olduğu gibi kip kavramının da tek bir tanımının olmadığı dile getirildikten sonra, kiplik genelde dildeki emir, soru, istek gibi temel ifade tiplerini karşılamak için kullanıldığı belirtilmiştir. Kiplik çalışmalarında kip kavramı için daha çok “*kipliğin gramatik biçimi*” ifadesine yer verildiği, kip kategorisinin de kiplik değeri olan morfolojik bir kategori olarak değerlendirildiği söylenmiştir. Kip ile kipliğin parça-bütün ilişkisine sahip olduğu, kipliğin ilgilendiği geniş semantik alan içinde kiplik yalnızca gramatikal bir unsur olduğu yargısına varılmıştır. “*Zaman ve Kiplik*” bölümünde iki husus üzerinde durulmuştur: Bunlardan birincisi, zaman ve kiplik ilişkisinde işaretleyicilerinin ortaklığı problemidir. Örnek olarak -(y)AcAk gelecek zaman ekinin her durumda zaman işaretlemeyeceği, emir semantik alanını da karşılayabileceği dile getirilmiştir. İkinci husus ise, zaman bölümlerinin kiplik anlamlarındaki rolüdür. Bu yargıya örnek olarak gelecek zaman eklerinin isteme semantik alanıyla olan geçişkenlikleri ve geçmiş zamanın kesinlik bildirebileceği gösterilmiştir. “*Görünüş ve Kiplik*” ilişkisi ise, fiil kategorilerini işaretleyen öğelerin çok anlamlı olmasına dayandırılmıştır. Görünüş kavramının yeterlilik, olasılık, zorunluluk, emir vb. kiplik kategorilerine uzak, zaman kavramına yakın olduğu belirtilmiştir. “*Olumsuzluk ve Kiplik*” konusunda iki görüşün var olduğu belirtilmiştir: Bunlardan birincisi, bu iki kategoriye birbirinden ayırmaktadır. Bu görüşe göre olumsuzluk bir anlamsal kategoridir, ancak kiplik alanları içinde değerlendirilebilecek bir alan değildir. İkinci görüşün ise, olumsuzluğu kiplik sınıflamaları içine dâhil ettiği ve özellikle Drubig'in bilgi kipliği içerisinde ele aldığı dile getirilmiştir.

“*Kipliğin Dildeki Yansımaları*” isimli üçüncü bölümde (s. 82-106) “*Kipliğin Anlam ve Biçim Boyutu*” ana başlığı altında kiplik kategorisinde ele alınan başlıca ifade alanları anlatılmıştır. Araştırmacı, anlam sınırlandırmasının güç olduğunu ve

farklı çalışmaların ortaklıklarından hareketle ifade alanlarını belirlediğini dile getirmiştir. Eserde yer alan ifade alanları şunlardır:

Yeterlilik: Yeterlilik ifadesinin eyleyicinin potansiyeline dikkat çeken her çalışmada yer alan bir ifade alanı olduğu ve dış etkiden çok, eyleyicinin iç durumuyla ilgilendiği belirtilmiştir. Olasılık, olanak ve izin gibi diğer anlam alanlarının yeterlilik ifadesinden çıktığı vurgulanmıştır. Bu ifade alanının yükümlülük kipliği içerisinde değerlendirildiği söylenmiştir. Örnek olarak “*Ayşe'nin de ağzı, dili var. Ayşe de bunu bize söyleyebilir.*” cümlesi verilmiştir.

Olanak: Bu ifade alanının potansiyel bildirdiği ve söz konusu potansiyelin dışarıdan kaynaklanan bir güçle oluşturulduğu söylenmiştir. Örnek olarak “*Yağmur dindi, dışarı çıkabiliriz.*” cümlesi verilmiştir. Cümleden hareketle, “dışarı çıkmanın” olanaklı olduğu ve “yağmurun dinmesi” ile bu olanağın gerçekleşebileceği belirtilmiştir.

Zorunluluk: Zorunluluğun, yükümlülük kipliğinin temel ifadesi olduğu ve gereklilik ifadesi ile karışabileceği belirtilmiştir. Bu noktada bağlamın dikkate alınması gerektiği söylenmiştir. Zorunluluk ifadesinde, işi yapan kişiye dışarıdan gelen bir dayatma söz konusudur. Örnek olarak “*Müdür söyledi, saçımı kestirmeliyim.*” cümlesinde zorunluluğun kişinin kendi içinden gelen bir istekten kaynaklanmadığı, dışarıdan gelen bir etki sonucunda oluştuğu belirtilmiştir.

Gereklilik: Gereklilik ve zorunluluk arasındaki temel farkın, eyleyiciyi etkileyen durumun içten veya dıştan gelmesi ile ilgili olduğu vurgulanmıştır. Eğer, eyleyici içten gelen bir etkiyle işi yapma zorunluluğu duyuyorsa bu ifade gereklilik olarak değerlendirilmelidir. Gereklilik ifadesinin istek, zorunluluk öneri gibi alanlarla ilişkisi olduğu belirtilmiştir. “*Burada olmuyor, okula gitmeliyim.*” cümlesi örnek olarak verilmiştir. Söz konusu cümlede bir dış etki olduğu, ancak bu dış etkinin eyleyici üzerinde zorunluluktaki kadar baskı oluşturmadığı belirtilmiştir.

İzin: Bu alanın yeterlilik ifadesinden geliştiği ve eylemin gerçekleşmesi için dış etkinin olması gerektiği belirtilmiştir. İzin ifadesinin dış etki bakımından olanak ifadesine yakın olduğu, fakat izin ifadesinde dış etki kaynağının kişi olmasına dikkat çekilmiştir. “*Buyrun içeri girebilirsiniz.*” cümlesi örnek olarak sunulmuştur.

Emir: Bu bölümde genel olarak emir ifade alanının dış etki odaklı olduğu ve dış etkinin kuvvetli olup, yaptırım içermesi üzerinde durulmuştur. Emir ifadesinin istek, dilek, niyet, rica gibi anlam alanlarıyla yakın olduğu ve bağlam, tonlama gibi işaretleyicilerle yoruma açık hale gelebileceği dile getirilmiştir. Örnek olarak “*Çabuk buraya gel Ali.*” cümlesine yer verilmiştir.

İstek: Emir ifade alanıyla benzer özellikleri olmasına karşın, istek ifade alanında daha zayıf bir yönlendirmenin yer aldığı belirtilmiştir. Yani işi yapıp yapmamak eyleyicinin tasarrufuna bağlıdır. Türkçede en fazla işaretleyiciye sahip kiplik alanının istek semantiği olduğu belirtilmiştir. “*Ah seni bir kere görebilsem.*” örnek olarak verilmiştir.

Niyet / Gönüllülük: Söz konusu iki ifade alanını, ayrı ayrı veya birlikte ele alan çalışmaların olduğu ve niyet/gönüllülük alanının istemenin plânlı yönünü vurguladığı belirtilmiştir. Burada konuşurun bir eğilim biçiminde istemde

bulunduğu vurgulanmıştır. “*Annemler evde olmayacak yazın. Sıkılırım. Seninle İstanbul’a geleyim.*” cümlelerinin isteme semantik alanında niyet/gönüllülük ifadesi olarak değerlendirilebileceği söylenmiştir.

Olasılık: Olasılığın bilgi kipliğinin temel ifadesi ve konuşurun sahip olduğu bilgiye duyduğu güveni, söylemine yansıtmasıyla oluşan bir kategori olduğu bildirilmiştir. Bilgi kipliğinin alt kategorilerinin olasılığın niteliğine göre şekillendiği belirtilmiştir. “*Ali bugün belki gelir.*” cümlesinde düşük bir olasılığın, “*Ali bugün kesinlikle gelir.*” cümlesinde ise, yüksek bir olasılığın mevcut olduğu belirtilmiştir.

Çıkarım: Gerçekleşmemiş olaylarla ilgili olması sebebiyle, bu ifade alanının olasılıkla bağlantılı olduğu anlatılmıştır. Burada temel fark olarak, çıkarım ifadesinde konuşurun dayanaklarını dile getirmesi veya dinleyicinin konuşurun nasıl o sonuca vardığını anlaması gösterilmiştir. Örnek olarak “*Hava karardı. Galiba yağmur yağacak.*” cümlesi verilmiştir.

Varsayım: Varsayım ifade alanının, olasılığın gerçek kabul edilmesiyle oluştuğu ve bu yönüyle olasılık ile çıkarımdan ayrıldığı üzerinde durulmuştur. Varsayım semantik alanının, geleceğe ait bir tasarım olduğu ifade edilmiştir. “*Diyelim ki yarın Ali gelecek.*” cümlesi verilerek, “*diyelim ki*” ifadesinin bu cümlede kiplik işaretleyicisi olduğu belirtilmiştir.

Üçüncü bölümün devamında kiplik işaretleyicilerine yer verilmiştir. “*Kiplik İşaretleyicileri*” kendi içinde “*Biçim Bilgisi Ögeleri*”, “*Sözlük Ögeleri*”, “*Söz Dizimi Ögeleri*”, “*Tonlama*”, “*Bağlam*” olarak sınıflandırılmıştır.

“*Biçim Bilgisi Ögeleri*” ekler, edatlar, morfo-sentaktik ögeler, kiplik yardımcı fiiller şeklinde ayrılmıştır. “*Ekler*” bahsinde “*Ali yarın gelecektir.*” cümlesindeki “*-dir*” eki, cümleye olasılık ve kesinlik anlamı katan bir kiplik ögesi olarak gösterilmiştir. “*Edatlar*” bahsinde “*Yağmur yağacak gibi.*” cümlesi sunularak, “*gibi*” edatı bilgi kipliği işaretleyicisi olarak değerlendirilmiştir. “*Morfo-sentaktik*” ögeler bölümünde “*Bu gelen Ali olsa gerek.*” cümlesindeki “*-sa gerek*” yapısının konuşurun tahminini yansıttığı belirtilmiştir. “*Kiplik Yardımcı Filler*” bölümünde İngilizce örnekler yer almaktadır. Bunun sebebi Türkçede kiplik bildiren yardımcı fiillerin bulunmamasıdır. Örnek olarak “*Ali may come.*” cümlesi verilmiştir.

“*Sözlük Ögeleri*” bölümü zarflar, isimler, kiplik yüklemeler şeklinde üç başlığa ayrılmıştır. “*Zarflar*”ın en çok kullanılan kiplik işaretleyicisi olduğu üzerinde durulmuştur. “*Ali mutlaka yarın gelecektir.*” cümlesi örnek olarak verilmiş ve buradaki “*mutlaka*” zarfının olasılığı kaldırıp, cümleye kesinlik kattığı söylenmiştir. “*İsimler*” bahsinde örnek olarak verilen cümlelerden biri “*Yağmurun yağma olasılığı var.*” cümlesidir. Burada kiplik ifadesini, yapısı isim olan “*olasılık*” kelimesi sağlamaktadır. “*Kiplik Yüklemeler*” konusunda “*iste-, dile- san- vb.*” fiillere yer verilmiştir.

“*Söz Dizimi Ögeleri*” bölümünde kalıplaşmış ifadelerin, deyimlerin kiplik alanını işaretleyebileceği üzerinde durulmuştur. “*Gelir mi gelir.*” cümlesinin olasılık ifade ettiği belirtilmiştir.

“Tonlama” bahsinde “*Ali herhalde gelecek.*” cümlesi bulunmaktadır. “*Herhalde*” kelimesinin zayıf bir tonlamayla söylenmesi durumunda olasılık, aksi takdirde kesinlik ifade alanının oluşacağı belirtilmiştir.

“*Bağlam*” başlığı altında söz konusu ögenin kipliğin temel işaretleyicisi olduğu söylenip, ögenin hangi anlam için kullanıldığının kesin olarak belirlenmesinde bağlamın rolünün önemli olduğu belirtilmiştir. “*Ali bana yarın gelecek.*” cümlesinin bağlamdan koparıldığı takdirde, gelecek zamana dair bir bildirme cümlesi olarak yorumlanabileceği belirtilmiştir. “*A: Bu evin hali ne böyle? Kim yaptı bunu? B: Kardeşi Ali'nin yaptığını söylüyor. A: Demek öyle. Söyleyin o kardeşine, Ali yarın bana gelecek. Derdi neymiş bir öğrenelim.*” parçasındaki “*Ali bana yarın gelecek.*” cümlesinin ise, farklı bir semantik alana göndermede bulunduğu dile getirilmiştir. Burada, konuşurun zorunluluk içeren bir isteğinin olduğu vurgulanmıştır.

“*Kiplik Türleri ve Gelişim*” olarak adlandırılan dördüncü bölüm (s. 107-154) iki ana başlık etrafında şekillendirilmiştir. “*Kiplik Sınıflandırmaları*” başlığı altında sınıflandırmaların dayandığı kategorilere yer verilmiştir. Bu kategorilerden ilki “*Olasılık*”tur. Olasılık ifade alanının dil bilimsel çalışmalara mantık-felsefe alanından geçtiği, farklı gelişim izlemesine rağmen temelde aynı olduğu belirtilmiştir. Söz konusu semantik alanın çoğunlukla bilgi kipliği içerisinde değerlendirildiği söylenmiştir. Bilgiye dayalı olasılığın yanı sıra yükümlülüğe dayalı olasılığın da söz konusu olabileceği vurgulanmıştır. “*Ali okulda olabilir.*” cümlesi bilgiye dayalı olasılık olarak tespit edilirken, “*Ali okulda olmalı.*” cümlesi yükümlülüğe dayalı olasılık olarak tespit edilmiştir. Bahsi bulunan ikinci kategori “*Zorunluluk*”tur. Zorunlulukta, olası dünyaların söz konusu olmadığı belirtilmiştir. Dil bilimdeki zorunluluk kavramının genelde bilgi kipliği içerisinde, kesin-kesinlik dışı şeklinde ortaya çıktığı dile getirilmiştir. Felsefe-mantık geleneğindeki olasılık-zorunluluk kategorisinin, dil bilimsel kiplik çalışmalarında yerini bilgi-yükümlülük kategorisine bıraktığı söylenmiştir. Dil bilimsel kiplik incelemelerinde ise, temel iki kategori olarak bilgi ve yükümlülük kipliği gösterilmiştir. “*Bilgi Kipliği*”nin dil bilimsel kiplik incelemelerinde vazgeçilmez bir alan olduğu ve burada öne çıkan kavramın “*önermenin gerçekliği*” olduğu üzerinde durulmuştur. Konunun devamında Palmer, Bybee ve Rubin’in bilgi kipliği ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir. “*Yükümlülük Kipliği*”nin zorunluluk, izin, niyet, yeterlilik, emir gibi ifade biçimlerini kapsayan bir alan olmasına karşın, daha çok zorunluluk ve izin alanlarını kapsayacak dar bir anlamda kullanıldığı belirtilmiştir. Yükümlülük kipliği için pek çok adlandırmanın söz konusu olduğu üzerinde durulmuştur. Yükümlülük kipliğinin alt kategorisi olarak devinim kipliğine de yer verilmiştir. “*Devinim Kipliği*”nin temelde yükümlülük kipliği ile aynı olsa da, eylemin gerçekleştirilmesi sürecinde içsel faktörlerin ön plâna çıktığı üzerinde durulmuştur. Yeterlilik ve istek semantik alanlarının devinim kipliğinin ana ifade alanları olduğu belirtilmiştir. Devinim kiplik alanının söz konusu olabilmesi, yükümlülüğün sınırlı olarak kullanılmasına bağlanmıştır. Aksi takdirde bilgi kipliği dışındaki alanların yükümlülük olarak adlandırılacağı vurgulanmıştır.

“*Kiplik Sınıflandırmaları*” başlığı altında yer verilen konulardan biri de kiplik alanı ile yapılan temel kategori önerileridir. Araştırmacı pek çok yabancı çalışmayı

göz önünde tutarak, yapılan ikili kategori önerilerinin varlığına dikkat çekilmiştir. Her bir öneri ayrıntılı olarak açıklanmıştır:

- Önerme Kipliği – Eylem Kipliği
- Eyleyici Odaklı Kiplik – Konuşur Odaklı Kiplik
- İç Katılımcılı Kiplik – Dış Katılımcılı Kiplik
- Nesnel Bilgi Kipliği – Öznel Bilgi Kipliği
- Gerçeklik Kipliği – Gerçek Dışılık Kipliği

Diğer kategori önerileri olarak da:

- Kök Kiplik
- Doğruluk Kipliği
- Duygu Kipliği
- Kanıtı Dayalılık Kipliği
- Yardımcı Cümle Kipliği adlandırmalarına yer verilmiştir.

Dördüncü bölümün ikinci ana başlığı “*Kiplik İfadelerinin Gelişimi*”dir. Bu başlık altında genel olarak kiplik ifadelerinin gelişim yönleri ve söz konusu gelişimdeki temel kavramlar açıklanmıştır. Araştırmacı, insanın bilgi edinmede somuttan soyuta doğru bir gelişim izlediği bilgisinden hareketle, kiplik ifadelerin de bu yönde bir gelişim sergileyeceği kanısına varmıştır. Bu görüş doğrultusunda kipliğin doğuşunda kiplik bildirmeyen ifadelerin ön plânda olduğu belirtilmiştir. Batı dillerinde olduğu gibi Türkçede de kiplik işaretleyicisi olmayan öğelerin geçirdikleri dönüşümler ile kiplik ifadesi olduğu düşüncesiyle, “-(y)Abil-” işaretleyicisi örnek olarak verilmiştir. “-(y)Abil-” işaretleyicisinin etimolojisine bakıldığında “-A (zarf-fil eki)” ve “bil- (fil)” birimlerinden oluştuğu ve bu gelişimin kiplik işaretleyicileri için de söz konusu olduğu belirtilmiştir. Kiplik ifadelerinin anlamca gelişimlerinin de somuttan soyuta doğru yani, yükümlülük ifadelerinden bilgi ifadelerine doğru olduğu açıklanmıştır. Konunun devamında semantik harita çalışmalarına yer verilmiştir.

Kiplik ifadelerin gelişimindeki temel kavramlardan biri “*Dilbilgiselleşme*”dir (*grammaticalization*). Dilbilgiselleşme, bir dil ögesinin sistemli bir biçimde görev üstlenmesi olarak açıklanmıştır. Aynı zamanda, dilbilgiselleşmenin anlamlı öğelerin görevli öğelere dönüşmesiyle ilgilendiği üzerinde durulmuştur. Kiplik alanında bazı ana fillerin zamanla kiplik yardımcı fillere, daha sonra da eklere dönüşebileceği belirtilmiştir. Bu noktada, hangi kiplik işaretleyicilerin birincil olduğu tartışmasının gün yüzüne çıkacağı söylenmiştir. Art zamanlı çalışmaların kiplik geçişlerini ortaya çıkarması açısından önemli olduğu vurgulanmıştır¹. Konunun devamında belirsizlik- çok anlamlılık- tek anlamlılık kavramlarına yer verilmiştir. “*Belirsizlik*” görüşünün her bir işaretleyicinin özel bir grup kiplik anlamına sahip olabileceği anlayışına dayandığı belirtilmiştir. Örnek olarak “*Ali şimdi gelebilir.*” ve “*Ali tek elle yüzebiliyor.*” cümleleri verilmiştir. Belirsizlik görüşüne göre “(y)Abil-” olasılık ve yetenek gibi anlamları doğasında bulundurduğu ve anlamlar arasında ilişkisinin

¹ Bu amaçla tarafımızca “*Eski Türkiye Türkçesinde Kiplik*” adını taşıyan bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

olmayabileceği belirtilmiştir. “Çok Anlamlılık” bir işaretleyicinin birden fazla anlam için kullanılması olarak açıklanmıştır. Bir işaretleyicinin bildirdiği anlamların birbirinden bağımsız olmadığı vurgulanmıştır. “Tek Anlamlılık”ın ise, her bir kiplik işaretleyicisi için çekirdek bir anlamı esas aldığı görüşünden oluştuğu belirtilmiştir. “Öznelleştirme” kavramının kiplik kategorisinde bilginin nesnelliği ve öznelliğini belirlemede ölçü ve çok boyutlu bir alan olduğu belirtilmiştir. Öznelleştirmenin, dillerin öznelliği gerçekleştirirken geliştirdiği strateji ve yapılar işaret eden bir kavram olduğu söylenmiştir. Bu bölümde örnek olarak “san-, um-, düşün-..” fiilleri verilmiştir. Bu fiillerin Türkiye Türkçesinde konuşurun önerme konusundaki bilgi ve güveninin sınırlayan öğeler olduğu ve genelde özne olarak birinci kişiye gönderme yaptığı belirtilmiştir. Açıklamaların devamında Langacker ve Traugott’un görüşlerine yer verilmiştir.

“Kiplik ve Türkçe” isimli beşinci bölümde (s. 155-204) Türkiye Türkçesi ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir. Bu çalışmalar sırasıyla şöyledir:

A. Dilaçar (1971), A. Kocaman (1981, 1988, 1990, 1999), A. Aksu Koç (1986, 1988,2000) ve D. Slobin - A. Aksu Koç (1986), E. Erguvanlı Taylan (1993, 1996, 1997, 2000), F. Erkman Akerson (1994, 1998), Ş. Ruhi (1996, 2000, 2002), N. E. Uzun (1998, 2004), E. Yarar (2000, 2001, 2005), L. Uzun- Z. Erk Emeksiz (2002, 2006) ve Z. Erk Emeksiz (2009), D. Corcu (2003, 2005, 2006), S. Aslan Demir (2007, 2008).

Yabancı araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar arasında *Johanson, Kerlake, Cinque*’nin isimleri zikredilmiştir.

“Kaynaklar” isimli altıncı bölüm (s. 205-340) kaynaklar, sonuç, terimler dizini ve göndermelerden oluşmaktadır. “Kaynaklar”, “Türkçeye İlgili Kaynaklar” ve “Genel Kaynakça” olarak ikiye ayrılmıştır. “Genel Kaynakça” ise kendi içinde “Makale-Bildiri-Kitap-İçerik Bölümü” ve “Kitap-Tez” olarak sınıflandırılmıştır. “Sonuç” bölümünde (s. 292-295) kiplik kavramının dil incelemelerinde yeni olduğu, kipliği tanımlarken konuşurun tutumu, gerçek-gerçek dışılık, olasılık-zorunluluk ölçülerinin göz önünde tutulduğu, kiplik incelemelerinde tipolojik yaklaşımın önem kazandığı, O. Jespersen’in kiplik incelemelerine öncülük ettiği, kesin bir kiplik alanı sayısından söz edilemeyeceği, sınıflaması zor olan bir kategori olduğu, kiplik türlerinin gelişiminde görüş birliği sağlandığı, kipliğin dil incelemeleri arasında felsefeye yaklaşan alanlardan biri olduğu yargılarına varılmıştır. “Terimler Dizini” (s. 296-318) bölümünde Türkçe-İngilizce ve İngilizce-Türkçe olarak terimlerin karşılıkları verilmiştir.

Bu çalışmada kipliğin ortaya çıkışından itibaren oluşan her türlü görüş ve problemin belirtilip, Türkçeye ilgili kaynakların yanı sıra, kiplik ile ilgili kapsamlı bir kaynakçaya yer verilmesi eseri nadide kılan noktalardandır. Dil bilimin böylesine zor ve kapsamlı bir alanı hakkında, Türkçeden hareketle ortaya konulan son derece açıklayıcı ve kapsamlı çalışmanın alana katkısı büyük olacaktır. Yazarı, bu çalışmasından dolayı kutlar ve başarılarının devamını dileriz.